

УДК 343.982.34+343.98.063

**В. М. Троцюк**, судовий експерт

*Волинського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України*

## **ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЩО ВИНИКАЮТЬ У ПРОЦЕСІ ВИЛУЧЕННЯ ТА УПАКУВАННЯ СЛІДОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ДАКТИЛОСКОПІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ**

Визначено основні проблемні питання щодо вилучення та упакування слідової інформації дактилоскопічного походження, запропоновано шляхи їх вирішення.

*Ключові слова:* сліди рук, вилучення слідів рук, упакування слідової інформації, слідова інформація дактилоскопічного походження.

Определены основные проблемные вопросы, касающиеся изъятия и упаковки следовой информации дактилоскопического происхождения, предложены пути их решения.

The main issues concerning removal and packaging information fingerprint trace the origin of proposed solutions.

Серед великої кількості слідів, які вилучають під час проведення оглядів місць вчинення правопорушень, вагоме значення мають сліди рук, що є відображенням папілярних узорів пальців і долоней рук на різних предметах і речовинах.

Як відомо, сліди рук є цінним і доволі розповсюдженим джерелом інформації про особу, для яких характерними є індивідуальність, незмінність, відновлюваність. Саме ці якості вигідно вирізняють їх серед великої кількості інших видів слідів (зокрема, тих, за якими можна ідентифікувати, наприклад, предмети, які використав правопорушник (не його самого), у тому числі знаряддя правопорушення, або лише встановити групу належності цих слідів).

Важливе значення слідів рук зумовлено також можливістю їх використання для розшуку правопорушників за допомогою автоматизованих дактилоскопічних систем «Дакто 2000», «Сонда» тощо.

Досліджуючи такі сліди, у певних випадках можна встановити фізичні ознаки особи, що їх залишила, зокрема, особливі ознаки кисті руки (відсутність пальців рук, їх вади, наявність шрамів, опіків, інших ушкоджень), приблизний вік особи, її стать (за розмірами сліду папілярного узору, шириною папілярних ліній, відстанню між ними). Крім цього, аналіз розміщення слідів рук на предметах обстановки місця події дозволяє визначити деякі елементи механізму вчинення правопорушення (наприклад, як правопорушник торкався певних предметів, тримав зброю тощо) [1, с. 172].

Ефективність роботи з виявлення слідів рук залежить як від об'єктивних умов

слідоутворення, так і від дій особи, яка здійснює їх пошук, а також вибору засобів і методів, які вона при цьому використовує, її компетентності, професіоналізму, ініціативи, відповідальності.

Проблеми ідентифікації особи за дактилоскопічною інформацією і впровадження цього методу ідентифікації в правоохоронну діяльність у різні часи досліджували В. Бахін, Р. Белкін, А. Бертільон, Є. Буринський, Х. Вучетич, Ф. Гальтон, В. Гончаренко, Г. Гросс, Д. Маріанашвілі, А. Левенстім, В. Лебедєв, М. Лучинський, С. Потапов, Р. Рейсс, Г. Рудий, В. Русецький, С. Трегубов, С. Хазієв, В. Юсупов та ін. Проте, з огляду на розвиток науково-технічного прогресу, а отже, і появу нових експертних можливостей проблеми дактилоскопічної ідентифікації потребують постійного додаткового дослідження.

Метою статті є висвітлення основних проблемних питань вилучення та упакування слідової інформації дактилоскопічного походження.

Правильність фіксації та вилучення з місця події слідів рук дає змогу розкрити кримінальне правопорушення, від моменту вчинення якого минув значний період часу, що є не завжди можливим за іншими видами слідів унаслідок зміни слідоутворюючої поверхні об'єкта (знос підошви взуття, заточки знаряддя злочину тощо).

Успіх роботи зі слідами рук залежить від багатьох чинників, чи не основним серед яких є належне отримання дактилоскопічної інформації: виявлення, фіксація, вилучення слідів рук у процесі огляду місця події.

Сліди рук, виявлені на місці події, фіксують за допомогою спеціальних засобів, процесуально закріплюючи цей факт у протоколі огляду місця події (без належного процесуального оформлення отримана інформація не матиме необхідної доказової сили, а дії слідчого не зможуть призвести до настання необхідних процесуальних наслідків) [2].

Сліди рук вилучають:

- разом з об'єктом, на якому вони знаходяться, без обробки і будь-яких змін (уламки скла, пляшка тощо);
- разом з частиною об'єкта (ручка дверей, замок, телефонна трубка, мебелеве скло тощо);
- шляхом копіювання або виготовлення зліпків.

Правильне вилучення слідів рук, що дозволяє зберегти дактилоскопічну інформацію в повному обсязі, передбачає дотримання таких вимог:

- вилучати (перекопйовувати) усі групові сліди потрібно разом, незалежно від їх придатності для ідентифікації особи;
- перекопйовувати групові сліди рук необхідно по змозі на поверхню одного слідокопйовального матеріалу;
- у разі вилучення слідів однієї руки частинами на слідокопйовальні матеріали різних видів (наприклад, слід великого пальця руки — на зліпок, інші сліди — на дактилоплівку) це відображають у протоколі огляду місця події, використовують єдину упаковку з пояснювальними написами;
- результати попереднього дослідження дактилоскопічної інформації під час проведення огляду місця події (визначення механізму слідоутворення, виду слідів, пальців, якими їх залишено, тощо), які не було відображено в протоколі огляду місця події (не висновки, а описи ознак), мають бути відображені в процесі упакування

об'єктів для забезпечення передавання цієї інформації експерту, якому доручать виконання експертизи за цими матеріалами;

- не слід обмежуватися однократним вилученням (копіюванням) слідів рук на дактилоскопічну плівку — можлива неодноразова їх обробка з подальшим копіюванням (якість слідів, вилучених повторно, часто-густо є вищою за первісні (для прикладу: зі слідів на поверхні скла можна робити до чотирьох копій)).

Завершальним етапом роботи зі слідами рук (об'єктами зі слідовою інформацією дактилоскопічного походження) під час проведення огляду місця події є їх належне упакування. Вимоги до належного упакування таких об'єктів продиктовані необхідністю збереження їх доказової цінності, безпечного транспортування, недопущення несанкціонованого доступу до них [3]. Упаковуючи об'єкти дослідження, потрібно дотримувати таких загальноприйнятих вимог:

- об'єкт має закріплюватися нерухомо і жорстко відносно внутрішньої поверхні упаковки;

- упаковка крихких об'єктів має передбачати можливість амортизації, на її зовнішній поверхні доцільно наносити пояснювальні написи: «Обережно: скло!» «Не кидати!», «Не трясти!», «Верх», «Низ» тощо;

- пакувальний матеріал має бути міцним, по змозі не деформуватись і захищати об'єкт від вологи, пилу тощо;

- об'єкти всередині упаковки не повинні торкатись її внутрішніх поверхонь з метою недопущення знищення слідів [1, с. 243];

- на упаковці мають бути пояснювальні написи (про об'єкти і сліди на їх поверхнях);

- об'єкти, які надсилають на дактилоскопічне дослідження, категорично заборонено обгортати папером, тканиною, поліетиленовим пакетом тощо, тобто поверхні об'єктів з дактилоскопічною інформацією не повинні контактувати з пакувальним матеріалом (наприклад, дульний зріз ствола вогнепальної зброї закривають марлевым тампоном, а вогнепальну зброю поміщають між двома листами фанери або пластмаси, які фіксують, і упаковують у картонну коробку (ящик), на зовнішній поверхні якої обов'язково наносять пояснюючий напис «розряджена», «заряджена»);

- розмір упаковки має бути оптимальним (упаковку обирають залежно від розміру об'єкта).

Зазначений перелік вимог є загальним і в жодному разі не є вичерпним, адже не враховує сучасні вимоги практичної діяльності, пов'язані з розвитком науки криміналістики (йдеться про те, наприклад, що в теперішній час сліди рук — це об'єкт не лише дактилоскопічних, а й молекулярно-генетичних досліджень, тощо).

З прийняттям Закону України «Про національну поліцію», проведенням реформи Експертної служби МВС України, згідно з наказом МВС України від 03.11.2015 р. № 1339 «Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події» фіксацію обстановки на місці події, виявлення, вилучення та упакування слідової інформації здійснюють інспектори-криміналісти, що увійшли до складу слідчих підрозділів Національної поліції України, яких залучають до складу слідчо-оперативних груп під час проведення оглядів місць подій (за дорученням слідчого або керівника органу

досудового розслідування) [4; 5; 6]. У чітко визначених випадках до оглядів місць подій залучають судових експертів і використовують спеціалізовану пересувну лабораторію відповідного підрозділу Експертної служби МВС України.

Як засвідчила практика, результатом проведеного реформування стали не лише позитивні тенденції в роботі працівників експертних підрозділів, а й проблеми, які можуть завадити якісному проведенню досліджень (чи взагалі поставити під загрозу їх проведення), пов'язані з надходженням на дослідження об'єктів неналежної якості або неправильно упакованих.

Деталізуючи зміст негативних аспектів у ланцюгу «огляд місця події — проведення судової експертизи», слід зазначити таке.

Під час огляду місця події інспектори-криміналісти часто-густо вилучають об'єкти, що ймовірно стосуються вчинення правопорушення, не перевіряючи наявності на них слідової інформації дактилоскопічного походження та її характерні ознаки і не оцінюючи якість об'єктів, що свідчить про недостатній рівень як їх теоретичної підготовки, так і практичних навичок роботи зі слідами. Як наслідок, до експертів на дослідження надходять об'єкти, на яких або немає слідової інформації, або наявна слідова інформація за висновками проведених експертиз визнається непридатною для ідентифікації особи.

Крім того, як свідчить практика, суттєву проблему становить упакування об'єктів дослідження. Доволі часто інспектори-криміналісти нехтують основними правилами упакування таких об'єктів та забувають про головне завдання упакування, а саме: не знищити сліди та не додати нових слідів. Такий стан справ зумовлений низкою причин, однією з яких є той самий недостатній рівень їх теоретичної підготовки щодо природи слідів, їх особливостей і характеру, механізму їх утворення. Інспектор-криміналіст має володіти основними прийомами та принципами роботи зі слідами, у тому числі дактилоскопічного походження, знати прийоми належного упакування об'єктів дослідження зі слідовою інформацією та вибору відповідного матеріалу упаковки об'єктів тощо.

Серед причин неналежного упакування об'єктів дослідження можна назвати недостатній рівень деталізації цього питання в криміналістичній літературі. Крім того, інспектори-криміналісти не мають достатнього досвіду упакування об'єктів дослідження, у тому числі об'єктів зі слідами пальців рук.

Під час оформлення висновку експерта об'єкти дослідження та їх упакування описують у дослідницькій частині. Порушення цілісності упаковки може свідчити про факт (намагання) стороннього втручання з метою внесення змін до об'єкта дослідження. У цьому випадку судова перспектива справи суттєво зменшується. А отже, правильне упакування об'єктів дослідження потрібне не лише для збереження слідової інформації, а й для забезпечення її доказової ваги.

Можливими шляхами вирішення зазначених проблемних питань є:

- запровадження на базі Національної академії внутрішніх справ України окремого курсу навчання (у тому числі практичних) інспекторів-криміналістів з метою оволодіння ними теоретичною базою і практичними навичками роботи зі слідовою інформацією під час проведення оглядів місць подій;
- розробка методичних рекомендацій з упакування об'єктів дослідження з використанням сучасних технологій та новітніх досягнень науки.

Зазначені заходи дозволять суттєво підвищити якість проведення оглядів місць

подій, забезпечити судових експертів інформативними, правильно упакованими об'єктами дослідження.

### Список використаної літератури

1. Разумов Э. А. Осмотр места происшествия / Э. А. Разумов, Н. П. Молибога. — К. : РИО МВД Украины, 1994. — 672 с.
2. Криміналістичне дослідження слідів рук : наук.-прак. посіб. / [Дубовий О. П., Лукашенко В. Я., Рибалко Я. В. та ін.] ; за ред. Я. Ю. Кондратьєва. — К. : Атіка, 2000. — 152 с.
3. Кримінальний процесуальний Кодекс України : станом на 16 берез. 2017 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page>.
4. Закон України «Про національну поліцію» : станом на 06 квіт. 2017 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
5. Наказ МВС України від 03.11.2015 р. № 1343 «Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/z1390-15>.
6. Наказ МВС України від 03.11.2015 р. № 1339 «Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/z1392-15>.